De Dioramische Benadering

Een manifest voor ervaringsfilosofie

Ton Haarmans · Wide Open Windows

Wat als werkelijkheid niet iets is wat we simpelweg waarnemen, maar iets waar we ons telkens opnieuw al middenin blijken te bevinden?

Die vraag ligt aan de kern van de dioramische benadering.

De meesten van ons groeien op met de stille aanname dat er een wereld “daarbuiten” bestaat, al gevormd, al aanwezig, wachtend om waargenomen te worden, en dat bewustzijn vervolgens die wereld binnentreedt als toeschouwer, kijkend naar wat er al is. We leren spreken alsof objecten eerst bestaan, mensen eerst bestaan, betekenis eerst bestaat, en pas daarna ervaring, interpretatie of reflectie verschijnt.

Maar de geleefde ervaring suggereert iets subtielers.

Wat we daadwerkelijk ontmoeten, is nooit een neutrale wereld die bestaat uit losse objecten of ruwe zintuiglijke fragmenten. Ervaring verschijnt altijd als iets dat al georganiseerd is, al betekenis draagt, al coherent

genoeg is om als werkelijk geleefd te worden. We openen onze ogen niet voor losse gegevens om daar vervolgens langzaam een wereld uit op te bouwen.

We openen onze ogen en ontdekken dat we er al middenin zitten.

Dat is wat ik een diorama noem.

Een diorama is geen fantasie, en ook niet zomaar een subjectieve interpretatie die over een objectieve wereld heen wordt gelegd. Het is de levende configuratie waarin werkelijkheid vorm krijgt als ervaring. Het is de manier waarop een wereld vertrouwd, stabiel en overtuigend genoeg wordt om als constructie te verdwijnen en eenvoudig te verschijnen als: zo zijn de dingen nu eenmaal.

Taal speelt daarin mee. Geheugen speelt daarin mee. Emotie, cultuur, aandacht, identiteit, verwachting, trauma, gewoonte, geloof, wetenschap, en zelfs scepsis dragen allemaal bij aan de werelden waarin we leven. Geen van deze staat buiten de ervaring. Ze ontstaan erin, versterken haar, en worden vaak zo transparant dat hun structurerende rol nauwelijks nog wordt opgemerkt.

De dioramische benadering begint wanneer die vanzelfsprekendheid begint te barsten.

Ze begint op die momenten waarop wat ooit vanzelfsprekend leek, dat niet langer helemaal is. Een

overtuiging begint losser te worden. Een identiteit past niet meer. Een spiritueel inzicht herschikt wat werkelijk lijkt. Een wetenschappelijk model verandert wat zichtbaar wordt. Verlies, schok, liefde, of diepe stilte kunnen plots laten zien dat wat we “werkelijkheid” noemden, misschien sterker geconfigureerd is dan we dachten.

Vanuit dit perspectief is de vraag niet langer: Wat is werkelijkheid, bekeken van buitenaf?

Er is geen definitief buitenperspectief van waaruit het geheel kan worden overzien.

Elke observatie, elke filosofie, elke religie, elk wetenschappelijk model, en elke persoonlijke zekerheid verschijnt van binnenuit een geleefde configuratie.

De interessantere vraag wordt:

Hoe wordt deze wereld overtuigend?

Hoe wordt een gevoel van zelf zo natuurlijk dat het onbetwijfelbaar lijkt? Hoe wordt taal zo transparant dat we vergeten dat ze mee bepaalt wat gedacht kan worden? Hoe wordt een wereldbeeld werkelijkheidsachtig? Hoe kan een ontwakingservaring de structuur van ervaring herschikken zonder ons ooit buiten ervaring zelf te plaatsen?

Deze vragen vormen het fundament van de dioramische benadering.

Het is geen geloofssysteem. Het is geen spirituele leer. Het is geen afwijzing van wetenschap, en ook geen poging om het ene wereldbeeld te vervangen door een ander.

Het is een manier om te onderzoeken hoe werelden ontstaan, hoe identiteiten zich stabiliseren, hoe waarheden overtuigingskracht krijgen, en hoe werkelijkheid bewoonbaar wordt.

Het doel is niet om aan het diorama te ontsnappen.

Het doel is om het te zien.

En misschien, door helderder te zien, te ontdekken dat wat wij werkelijkheid noemen altijd al levendiger, gelaagder, en meer participatief is geweest dan we ooit vermoedden.